

виями функціонального використання. В класифікаціях семантичних предикатів иллокутивний предикат виступає як семантичний предикат функціональної і інтенціональної направленості.

Ключевые слова: предикат, иллокутивный предикат, семантическая классификация, семантический предикат.

Solovtsova Olena. Illocutionary Predicates in Semantic Classification of Predicates. The article provides the investigation of predicate classifications in home and foreign linguistics. The distinctive features of illocutionary predicate as a bearer of basic intentional meaning of the sentence, which is used to attain the goal of speech act are analyzed. On the basis of the semantic-structural and pragmatic-functional analysis of the usage of illocutionary predicates their position in semantic predicate classifications is differentiated. It is determined that illocutionary predicate isn't defined as an individual type of semantic predicate as the analyzable predicates express the communicative purpose therefore their meaning is characterized by the conditions of functional usage. In semantic classifications of predicates illocutionary predicate functions as semantic predicate of functional and intentional direction.

Key words: predicate, illocutionary predicate, semantic classification, semantic predicate.

Стаття надійшла до редколегії
30.03.2014 р.

УДК 811.111:81'26

Ліна Сорокіна

Етапи розвитку динамічної моделі діалогічної маніпулятивної ситуації

У статті встановлено, що на комунікативному рівні мовленнєва маніпуляція в англomовному діалогічному дискурсі вербалізується в маніпулятивній ситуації. Динамічна модель діалогічної маніпулятивної ситуації представлена трьома етапами: домовленнєвим, мовленнєвим, постмовленнєвим, що дає змогу пояснити перебіг її розвитку, а також можливі зміни сценарію за рахунок внутрішніх механізмів та зовнішніх чинників.

Ключові слова: діалогічна маніпулятивна ситуація, динамічна модель, домовленнєвий етап, мовленнєвий етап, постмовленнєвий етап.

Постановка наукової проблеми та її значення. Маніпуляція як вид прихованого мовленнєвого впливу – універсальне явище, яке можна виявити у всіх соціально значимих сферах життя людини. Діалогічний дискурс демонструє безліч можливостей для здійснення маніпулятивного впливу над адресатом і надає обширний матеріал для досліджень. Аналіз реалізації мовленнєвої маніпуляції в англomовному діалогічному дискурсі здійснюється за допомогою розробленої автором динамічної моделі маніпулятивної ситуації, в якій виокремлюються домовленнєвий, мовленнєвий та постмовленнєвий етапи. Отже, метою статті є вивчення дій комунікантів та результату маніпулятивного впливу в контексті його динамічних характеристик.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів.

Однією з характеристик діалогічної маніпулятивної ситуації є її динаміка, яка становить собою хід розвитку, зміни мовленнєвої маніпуляції під впливом її внутрішніх механізмів, а також зовнішніх чинників. Проаналізувавши динамічну модель конфліктної ситуації І. І. Гулакової [2, с. 40–41], фазову модель розвитку ситуації неправди О. І. Морозової [3, с. 224], а також модель розвитку мовленнєвої події Ю. С. Степанова [4, с. 249], ми виокремили три етапи діалогічної маніпулятивної ситуації (далі – ДМС), що відображають суттєві моменти розвитку мовленнєвої маніпуляції від її виникнення до наслідків.

А. Домовленнєвий етап можна визначити як процес формування прихованої конфліктної ситуації – накопичення та загострення суперечностей у міжособистісних стосунках через розходження інтересів, цілей та / або цінностей комунікантів. Цей етап також охоплює прогнозування та оцінювання альтернатив, а тому не завжди виражений вербально. Підкреслимо, що все сказане стосується адресанта маніпулятивної дії; для адресата, який націлений на кооперативне спілкування, ця фаза залишається прихованою.

В. Мовленнєвий етап представлений двома протилежними діями (згідно з концепцією мовленнєвої діяльності Ю. Хабермаса [5, с. 285–286, 332–333; 6, с. 221–224]): *комунікативною* (яка орієнтована на досягнення взаєморозуміння) та *стратегічною* (яка націлена на власний успіх).

Розвиток ДМС на мовленнєвому етапі залежить від стану знань адресата, оскільки саме цей учасник комунікації спроможний викрити маніпулятивний намір, змінивши напрям розвитку комунікації, чи, навпаки, прийняти зміст маніпулятивного висловлення та продовжити спілкування в запропонованому адресантом напрямі. Мовленнєвий етап ДМС може розгортатися за одним із двох альтернативних сценаріїв: викриття (*неуспішна маніпуляція*) або прийняття маніпулятивного наміру. Причому другий, у свою чергу, діє за такими схемами:

1. Адресат не розпізнає маніпулятивного наміру в момент промовляння маніпулятивного висловлення і його дії відповідають запланованому адресантом сценарію (*успішна маніпуляція*).

2. Адресат розпізнає маніпулятивний намір у момент промовляння маніпулятивного висловлення, але й далі грає роль об'єкта маніпуляції, насправді будучи її суб'єктом (*неуспішна маніпуляція*).

С. Постмовленнєвий етап ситуації маніпуляції настає тоді, коли розмова на відповідну тему припиняється з ініціативи адресата (*неуспішна маніпуляція*) або адресанта (*успішна маніпуляція*). У першому випадку зазнає негативного впливу «соціальне обличчя» [1] маніпулятора, а у другому – зазнає змін стан концептуальної системи адресата, що спричиняє немовленнєві наслідки зазвичай шкідливі для нього.

Розглянемо **успішну маніпулятивну ситуацію** і виділимо етапи її розвитку.

(1)

Мовленнєвий етап
<p><i>'Hey,' he whispered. 'What's this? A powwow? (a) Tula's been having bad dreams,' whispered Cassi 'Haven't you Tal?' Tallulah nodded. 'Come on then, budge up,' said Josh, sitting on the bed (b) 'I can't have my two favourite girls having problem sleeping. What's up?' Tallulah sucked her thumb and Cassandra sighed. 'Come on,' soothed Josh. 'You can tell me.' Tallulah shook her head. 'Sweetheart!' said Josh, dismayed. 'What can't you tell me?' Tallulah sighed. 'Can you tell Mummy or Daddy?' tried Josh. 'No!' said Cassie quickly. 'Why?' he asked, starting to worry. 'What's going on Cass?' Cassie turned to Tallulah. (c) 'Can I tell him, Tally?' Tallulah barely nodded. 'She's been having nightmares,' whispered Cassie. (d) 'What sort of nightmares?' whispered Josh. Cassie opened her eyes wide in the dark. (e) 'Nasty ones,' she said in hushed tones. (f) 'How nasty?' (g) 'They're all about...' (h) 'Cassie, you have to tell me.' (i) 'They're about Jo.' Josh sat up straight. That he had not expected. And then to his horror, Tallulah curled up even tighter and started weeping. He put his arm round her and made soothing noises. (j) Jo is dying in her dreams,' explained Cass. 'You're kidding!' said Josh. 'That's terrible.' (k) 'And Lula's trying to catch her – 'Catch her? Is she falling?' 'Yes. She's always falling. off a cliff.' (...)</i></p>
Постмовленнєвий етап
<p><i>Sitting on his bed, he made up his mind. For the sake of the children, for the sake of the family, there was only one thing he could do. (l) He was going to bring Jo back [7, p. 407].</i></p>

Домовленнєвий етап у фрагменті (1) представлений конфліктом бажань: діти прагнуть повернення няні Джо, але ніхто з дорослих не намагається виконати це бажання. Тому вони вирішують провести операцію повернення під назвою «Джо». Комунікативна дія етапу В складається з декількох тактик, стратегічною метою яких є переконати старшого брата Джоша повернути няню. Знаючи про його ніжне ставлення до них, дівчатка роблять вигляд, що розповідають йому страшенну таємницю, яка пов'язана з Джо і через яку Лула не може спати. Кожна комунікативна тактика детально відпрацьована і складається враження, що діти не мають бажання розповідати (a, c, e, g, i, k), що сам Джо випитує у них інформацію (b, d, f, h). На постмовленнєвому етапі відбуваються зміни у світі адресата: він вирішує повернути Джо (l). Зазначимо, що на відміну від численних ДМС, така ситуація не є шкідливою для адресата, тому класифікуємо її як конструктивну. Зазначимо, що в нашій роботі світ адресата визначаємо як недискретну конструйовану і модифіковану динамічну систему даних (уявлень, міркувань, знань), що нею оперує індивід.

Проаналізуємо **два види неуспішної діалогічної маніпулятивної ситуації** і виділимо етапи її розвитку за схемою **В1**.

(2)

Мовленнєвий етап

(a) 'I—I don't understand what you're talking about.' 'Then let me put it bluntly. You were in bed this afternoon with Count Maurier.' Tears sprang to Eve's eyes. (b) 'I—I was hoping you'd never find out what he did to me, because he's your friend.' She fought to keep her voice steady. 'It was terrible. He telephoned and invited me to lunch and got me drunk and — 'Shut up!' Kate's voice was like a whiplash. Her eyes were filled with loathing. (c) 'You're despicable.' Now Kate studied the beautiful, angel-faced monster in front of her. I built all my future plans around you. It was you who was going to take control of Kruger-Brent one day. It was you I loved and cherished. Kate said (d) 'I want you to leave this house. I never want to see you again.' Eve had gone very pale. (e) 'You're a whore. I think I could live with that. But you're also deceitful and cunning and a psychopathic liar. I cannot live with that.' It was all happening too fast. Eve said desperately, (f) 'Gran, if Alexandra has been telling you lies about me—' 'Alexandra does 't know anything about this. I just had a long talk with Mrs. Collins.' (g) 'Is that all?' Eve forced a note of relief in her voice. 'Mrs. Collins hates me because—'

Постмовленнєвий етап

Kate was filled with a sudden weariness. (h) 'It won't work, Eve. Not anymore. It's over. I've sent for my lawyer. I'm disinheriting you.' Eve felt her world crumbling around her. (i) 'You can't. How — how will I live?' Eve looked into her grandmother's eyes and knew this time there would be no reprieve. A dozen excuses sprang to her lips, but they died there [8, p. 472].

У прикладі (2) відсутній перший домовленнєвий етап ДМС, адже маніпуляція не планувалася взагалі. Але бабуся дізналася про численні жакливі витівки своєї улюбленої онуки – маніпуляторки Єви – і викликала її на розмову. Онука відразу відчула, що щось не так, проте намагається діяти за вже заведеними нею ж правилами. Наразі мовленнєва маніпуляція виявилась неуспішною, усі стратегічні спроби дівчини (a, b, f, g), бабуся навіть не вислуховує до кінця. Вважаємо, що мовленнєвий етап виявився невдалим, позаяк на першому етапі А не відбулося процесу прогнозування та оцінювання альтернатив маніпулятором, більш того формування прихованого конфлікту відбулося на рівні адресата, а не адресанта. На другому етапі В не вдалося підібрати вдалої стратегічної дії через відсутність потрібної інформації. На постмовленнєвому етапі спостерігаємо негативні наслідки для самої Єви: спочатку вона не зберігає свого «соціального обличчя» [1] (c, e), потім – Кейт приймає рішення вигнати онуку з маєтку назавжди та викреслити із заповіту (d, h).

Приклад (3) за схемою **B2** демонструє всі три етапи розвитку комунікативної ДМС. Художній текст дає змогу простежити домовленнєвий невербальний етап прогнозування та оцінювання конфліктогенів у світі маніпулятора (a): бабій Кен Меллорі посперечався на велику суму з колегами-лікарями, що закохає у себе неприступну Кет Хантер. Перша тактика в мовленнєвому етапі В відповідає наміру на етапі А – зацікавити Кет як лікаря, довести, що він бачить у ній передусім професіонала (b). Меллорі навіть не підозрює, що жінка знає про парі й разом з подругами вирішила пограти у його гру, проте за власними правилами. Тому з адресата маніпуляції Кет стає її адресантом (c, d, e). На постмовленнєвому етапі чітко простежується неуспішність мовленнєвої маніпуляції, а саме: замість зміненого стану концептуальної системи Кет ми спостерігаємо зміни стану знань Кена (f). Крім того, Меллорі із суб'єкта маніпулятивного впливу стає її об'єктом (g).

(3)

Домовленнєвий етап

Mallory had planned his strategy carefully. (a) I'm going to let her know I'm interested in her as a person, not just as a woman. They hate the sex-object thing. Discuss medicine with her. I'll take it slow and easy. I have a whole month to get her in the sack. (b) 'Did you hear about the postmortem on Mrs Turnbull?' 'The woman had a Coca-Cola bottle in her stomach!'

Мовленнєвий етап

Kat leaned forward. (c) 'Are you doing anything Saturday night, Ken?' Mallory was caught completely off guard. 'What?' (d) 'I thought you might like to take me out to dinner.' He found himself almost blushing. My God! He thought. This is no lesbian. The guys said that because they couldn't get into her pants. Well, I'm going to. She's actually asking for it! 'Nothing important,' Mallory said. 'I'd love to take you to dinner.' Kat put her hand over his. (e) 'Wonderful,' she said softly. 'I'll really be looking forward to it.'

Постмовленнєвий етап

He grinned. 'So will I.' (f) You have no idea how much, baby. Ten thousand dollars' worth! That afternoon, Kat reported back to Paige and Honey.

'His mouth dropped open!' Kat laughed. 'You should have seen the look on his face! (g) He looked like the cat that swallowed the canary.' Paige said, 'Remember, you're the Kat. He's the canary' [9, p. 204]

Таким чином, кожному з трьох етапів розвитку ДМС властиві ознаки, що дають змогу відмежувати її від стандартної комунікативної ситуації. Домовленнєвий етап розвитку ДМС характеризується такими ознаками: практична мета суб'єкта маніпуляції має некооперативний характер, оскільки вважаючи, що співрозмовник не бажає зробити так, щоб його мета була досягнута, маніпулятор вирішує порушити норми кооперативної комунікативної поведінки. Ознаки мовленнєвого етапу розвитку ДМС такі: стратегічна дія, що відповідає інтенціям маніпулятора, приховується під комунікативною дією, яка орієнтує адресата на кооперативне спілкування. Саме на цій стадії відбувається зловживання «життєвим світом» останнього. Постмовленнєвий етап ДМС містить такі ознаки: змінений стан знань / емоцій адресата не відповідає реальному стану речей; немовленнєві наслідки маніпуляції зазвичай є шкідливими для адресата. Однак якщо розвиток ДМС йде за схемою В1 або В2, то наслідки можуть мати негативний вплив для самого маніпулятора.

Джерела та література

1. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / Ирвинг Гофман; [пер. с англ. А. Д. Ковалева]. – М.: КАНОН-пресс, 2000. – 301 с.
2. Гулакова И. И. Коммуникативные стратегии и тактики речевого поведения в конфликтной ситуации общения: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01, 10.02.19 / Гулакова Ирина Ивановна. – Орел, 2004. – 150 с.
3. Морозова О. І. Лінгвальні аспекти неправди як когнітивно-комунікативного утворення: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04 / Морозова Олена Іванівна. – Х., 2007. – 477 с.
4. Степанов Ю. С. Семиотическая структура языка: три функции, три формальных аппарата языка / Ю. С. Степанов // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – 1973. – Т. 32, вып. 4. – С. 5–17.
5. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Reason and Rationalization of Society / Jürgen Habermas; [translated by Th. McCarthy]. – Boston: Beacon Press, 1984. – Vol. 1. – 465 p.
6. Habermas J. On the Pragmatics of Communication / J. Habermas; [ed. by M. Cooke]. – Cambridge, Massachusetts: the MIT Press, 1998. – 454 p.
7. Nathan M. The Nanny / Melissa Nathan. – L.: Arrow, 2003. – 536 p.
8. Sheldon S. Master of the Game / Sidney Sheldon. – L.: HarperCollins Publishers, 2005. – 673 p.
9. Sheldon S. Nothing Lasts Forever / Sidney Sheldon. – L.: HarperCollins Publishers, 1995. – 370 p.

Сорокина Лина. Этапы развития динамической модели диалогической манипулятивной ситуации. В статье обосновано, что на коммуникативном уровне речевая манипуляция в англоязычном диалогическом дискурсе вербализируется в манипулятивной ситуации. Динамическая модель диалогической манипулятивной ситуации представлена тремя этапами: доречевым, речевым и постречевым, что позволяет объяснить ход ее развития, а также возможные изменения за счет внутренних механизмов и внешних факторов. Доречевой уровень диалогической манипулятивной ситуации не всегда выражен вербально. Речевой этап разворачивается согласно одному из двух альтернативных сценариев: успешная / неуспешная манипуляция. Постречевой этап начинается тогда, когда разговор прекращается по инициативе адресата или состояние его / ее концептуальной системы подвергается изменениям.

Ключевые слова: диалогическая манипулятивная ситуация, динамическая модель, доречевой этап, речевой этап, постречевой этап.

Sorokina Lina. The Development Stages of the Dynamic Model of the Dialogical Manipulative Situation. The article focuses on the study of the communicative level of verbal manipulation in Modern English dialogical discourse. The research offers the dynamic model of the dialogical manipulative situation as a gradual process of manipulative influence. The dynamic model consists of three stages: preverbal, verbal, postverbal. The preverbal level is not always expressed verbally. The addressant plays the main role on the level. Verbal level of the dynamic model of the dialogical manipulative situation develops according to one out of two alternative scripts: successful / unsuccessful manipulation. Postverbal level starts when a talk stops on the addressee's initiative or the state of his / her conceptual system changes.

Key words: dialogical manipulative situation, dynamic model, preverbal stage, verbal stage, postverbal stage.

Стаття надійшла до редколегії
30.03.2014 р.